

УДК 378.091

DOI: 10.12958/2227-2844-2020-5(336)-97-104

Дехтярьова Олена Олександрівна,

кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри природничих дисциплін КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», м. Харків, Україна.

elena.dekhtiarova@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9617-3333>

Прокопенко Людмила Іванівна,

старший викладач кафедри природничих дисциплін КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія», м. Харків, Україна.

Prokopenko.li1955@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4888-9438>

АКТУАЛЬНІСТЬ ЗНАНЬ З АНАТОМІЇ, ФІЗІОЛОГІЇ ТА ГІГІЄНИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Одним з провідних напрямів в сучасній державній політиці є збереження і зміцнення здоров'я підростаючого покоління. У зв'язку з цим значно зростає актуальність проблеми фізичного, соціального та психофізіологічного здоров'я дитячого, підліткового і юнацького населення України. Потрібно збільшити кількість педагогів, педагогів-дефектологів, вихователів, які володіють загальними знаннями з анатомії, фізіології і гігієни дітей та підлітків в нормі та патології. Одним з перспективних і необхідних напрямів вдосконалення та оптимізації підготовки здобувачів освіти є продумане викладання відповідної дисципліни.

Анатомія, фізіологія та гігієна людини відноситься до однієї з фундаментальних дисциплін в системі педагогічної освіти, яка вивчається в педагогічних ЗВО в першому семестрі першого курсу. Без глибоких знань цього освітнього компонента неможливе успішне освоєння цілого ряду дисциплін: таких як фізіологія, нейрофізіологія, долікарська допомога, гістологія, біохімія, психологія тощо.

Мета дослідження: розробка та теоретичне обґрунтування методики формування предметних компетентностей в області анатомії, фізіології та гігієни.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх вчителів.

Предмет дослідження – формування предметних компетентностей в галузі анатомії, фізіології та гігієни у педагогічних закладах вищої освіти України.

Завдання – проаналізувати сучасний стан проблеми. Розкрити сутність формування у здобувачів освіти педагогічних ЗВО предметної компетентності в процесі вивчення анатомії, фізіології та гігієни. Провести аналіз останніх досліджень, публікацій сучасних методичних підходів до викладання анатомії, фізіології, гігієни для майбутніх педагогів.

Однією з основних завдань освіти в Україні є підготовка професійних, творчих педагогічних кадрів, здатних до самоосвіти і розвитку своїх професійних якостей, які вміють освоювати нові інформаційні та комунікаційні технології та адаптуватися до вимог сучасної освіти.

У зв'язку з цим відбулося переосмислення вимог до результатів навчання здобувачів вищої освіти, в тому числі і майбутніх педагогів. Наслідком чого став перехід до нових освітніх стандартів вищої професійної освіти, в яких відбулася заміна традиційних категорій освіти, таких як знання, вміння і навички, на категорії – компетенція і компетентність. Спираючись на запити сучасного суспільства, компетентнісний підхід зміщує вектор освіти в бік накопичення особистісного досвіду вирішення пізнавальних, екологічних, практичних, соціально-етичних проблем.

Сучасна школа, поряд з виконанням традиційних дидактичних функцій, зобов'язана забезпечити комфортне та безпечне середовище. Реалізація цих умов неможлива без розуміння педагогами вікових анатомо-фізіологічних особливостей і закономірностей розвитку дитячого, підліткового і юнацького організму, що лежать в основі збереження і зміцнення здоров'я учнів, підтримки їх високої працездатності при виконанні різних видів діяльності. Майбутні педагоги повинні бути готові до забезпечення охорони життя і здоров'я дітей в навчально-виховному процесі та у позаурочній діяльності (Сікорський, 2003).

Знання з анатомії, фізіології та гігієни людини є важливим компонентом в педагогічних закладах вищої освіти, направлений на вирішення багатьох завдань, серед яких слід виділити виховання матеріалістичного світогляду, підготовку до сприйняття інших освітніх компонентів природничого циклу, оволодіння знаннями, навичками і вміннями, необхідними в професійній діяльності, що дозволить забезпечити комфортні, безпечні умови протікання освітнього процесу в школі, дитячому садочку та збереже життя і здоров'я дітей.

Знання про анатомічні та фізіологічні особливості дітей та підлітків потрібні будь-якому педагогу і вихователю для правильної, системної організації навчальних і виховних робіт в школі та дитячому садочку. Наприклад, навчальні заняття, заняття з фізичної культури та трудового навчання будуть успішні лише при врахуванні вікових особливостей учнів. Тільки в цьому випадку навчання в школі сприятиме зміцненню здоров'я і гармонійного розвитку дітей.

Проведення навчальних і виховних заходів в освітніх установах без урахування анатомічних та фізіологічних вікових особливостей може активізувати патологічні зміни в роботі того чи іншого органу, системи або всього організму в цілому.

Вивчення літератури по темі нашого дослідження показало, що багато праць вітчизняних учених присвячено дослідженню професійної підготовки педагогів, педагогів-дефектологів, вихователів, але вивченню цієї теми приділяється дуже мало уваги.

Теоретичні та методичні засади формування професіоналізму майбутніх учителів в Україні розкриваються в працях В. Андрущенка, І. Бех, В. Бондаря, Ю. Бойчук, Л. Волкової, Н. Гузій, О. Дубасенюк, О. Мондич, В. Кременя, В. Кузовльова, В. Лозової, В. Олійника, І. Підласого, В. Сластьоніна Б. Шнян та інші.

Використання інформаційних технологій для вивчення освітніх компонентів розкриваються в працях Н. Бахмат, А. Гуржій, Р. Гуревич, М. Жалдак, Л. Карташова, А. Коломієць, В. Лапінський, Л. Макаренко, Н. Морзе, Л. Петухова та ін. Проблему професійної підготовки вчителів з окремих видів професійної діяльності навчання природознавства, основ здоров'я, екологічної освіти поставала однією з актуальних тем у працях І. Андрусенко, Т. Байбари, В. Бобрицької, В. Горащук, О. Дубогай, В. Єфімової, І. Жаркова, В. Ільченко, Н. Коваль, М. Кукалець (Мондич, 2015).

Вивчення анатомії, фізіології та гігієни сприяє формуванню додаткових компетенцій у бакалаврів педагогічних ЗВО. Викладачу ЗВО необхідно дати здобувачу освіти наукові знання про життєво важливі процеси функціонування організму дитини, навчити їх гігієнічним навичкам та вмінням, що сприяють збереженню здоров'я. Майбутній педагог відповідно повинен знати анатомо-фізіологічні специфіки організму дитини, вікові нормативи, гігієнічні заходи, та застосовувати комплекси оздоровчих заходів в повсякденній педагогічній практиці, так як від цього в більшості випадків залежить збереження і зміцнення здоров'я дітей та підлітків.

При вивченні будь-якої освітньої дисципліни найголовнішим питанням є послідовність викладу і вивчення матеріалу.

Характерною особливістю викладання освітнього компоненту, як складової еколого-валеологічної підготовки здобувачів освіти до здоров'язберігаючої діяльності в освітніх організаціях, є орієнтація на фундаментальну теоретичну підготовку в поєднанні з самостійною дослідницькою, пошуковою, творчою роботою студентів.

Освітній компонент складається з цілого ряду взаємопов'язаних тематик. Кожна тема вивчається за своїм алгоритмом:

- загальні питання вікової анатомії, фізіології і гігієни. Розглядається будова організму і його властивості, онтогенез, календарний і біологічний вік, закономірності зростання і розвитку, а також тканини і їх функціональні особливості;

- вікові особливості опорно-рухового апарату. Розглядається будова скелета людини, профілактика порушень опорно-рухового апарату у дітей, м'язова система, комплексна діагностика рівня фізичного розвитку дитини;

- вікові особливості регуляторних систем організму. Розглядається будова і функції нервової та ендокринної систем;

- вікові особливості репродуктивних систем. Розглядається поняття статевого розвитку і статевого дозрівання, первинні і вторинні статеві ознаки, будова і функції жіночої та чоловічої статевої систем;

- вікові особливості вісцеральних систем і крові. Розглядається будова і функції серцево-судинної, травної, сечовидільної, дихальної систем;

- вікові особливості сенсорних систем і ВНД дітей підлітків. Розглядається будова і функції зорового, слухового, вестибулярного, нюхового, смакового, рухового, соматосенсорного аналізаторів; структурно-функціональна організація кори головного мозку.

Теоретичні заняття проводяться у формі лекцій, з елементами проблемного навчання, діалогу зі першокурсниками, із застосуванням комп'ютерних технологій. Лекція у ЗВО була і залишається найважливішою формою навчання, так як вона забезпечує живе спілкування лектора зі здобувачами освіти. У навчальному процесі в даний час використовуються різні види лекцій: проблемна, інформаційна, лекція-візуалізація, лекція-діалог, лекція-прес-конференція. Лекції, побудовані із застосуванням комп'ютерних технологій, мають особливу продуктивність (Боровець, 2019, Черкасов, Остапюк, Дзевульська, 2015).

Зворотній зв'язок проявляється в самостійній роботі із застосуванням навчального посібника. На практичних заняттях здобувачі освіти проводять дослідження, спостереження і роблять відповідні висновки в кінці заняття. На різних етапах занять застосовуються всілякі прийоми, що сприяють формуванню фізіологічних понять у майбутніх педагогів. У процесі здійснення зворотного зв'язку викладач проводить контроль знань в письмовій та усній формі (Філоненко, 2012).

Для педагогів, педагогів-дефектологів, вихователів, вивчаючи анатомію, недостатньо користуватися тільки малюнками, атласами, книгами та навчальними посібниками. Необхідно спостерігати та вивчати живу людину. Для педагога таке вивчення відіграє особливо важливу роль. У своїй практичній діяльності він завжди має справу з живою людиною. Тому весь процес вивчення анатомії повинен бути спрямований на пізнання живого людського тіла.

Вивчення анатомії, фізіології і гігієни має сприяти формуванню наступних загальних компетенцій:

- Здатність вирішувати завдання в галузі біологічних наук і на межі предметних галузей, що передбачає застосування теорій та методів

природничих наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- Здатність до використання інформаційних технологій.
- Здатність до навчання і самовдосконалення упродовж життя.
- Визнання морально-етичних аспектів професійної діяльності і необхідності інтелектуальної чесності, а також здатність забезпечити безпеку життєдіяльності та біобезпеку.
- Базові теоретичні та методологічні знання в галузі біологічних наук та на межі предметних галузей.
- Здатність використовувати знання й практичні навички в галузі біологічних наук та на межі предметних галузей для дослідження різних рівнів організації живих організмів, біологічних явищ і процесів.
- Вміння ведення дискусії та спілкування в галузі біологічних наук.
- Демонстрування знань основ підтримання гомеостазу організму, клітинних та молекулярних механізмів реалізації цих реакцій, їх регуляції та генетичного контролю, тощо.

В результаті вивчення освітнього компоненту «Анатомія, фізіологія та гігієна» здобувач освіти повинен знати: закономірності індивідуального розвитку дитячого організму; основні вікові особливості, розвиток і становлення функцій різних органів і систем організму дітей та підлітків в умовах повсякденної життєдіяльності, а також при фізичних навантаженнях; умовно-рефлекторні основи процесів навчання і виховання; методи дослідження морфофункціональних особливостей організму дітей і підлітків.

Здобувач освіти повинен вміти: використовувати знання, отримані при вивченні анатомії, фізіології та гігієни в професійній діяльності. Володіти: навичками об'єктивної оцінки функціонального стану організму дітей і підлітків.

Сучасна вища освіта ставить основною метою розвиток у здобувачів освіти потреби у самоосвіті та самовдосконаленні. В умовах переходу на рівневу систему педагогічної освіти різко зростає роль і значення відбору змісту, методів і засобів організації освітнього процесу, що сприяє досягненню студентами рівня професійної компетентності, достатнього для ефективного здійснення в подальшій професійній діяльності.

Під професійною компетентністю вчителя розуміється інтегральна характеристика, яка визначає його здатність вирішувати професійні проблеми і типові професійні завдання, що виникають в реальних ситуаціях педагогічної діяльності, з використанням знань, професійного і життєвого досвіду, цінностей і нахилів.

Для формування компетентності в процесі професійної підготовки необхідно використовувати технології навчання, що вимагають

самостійності, а також зміни характеру взаємодії викладача та здобувачів освіти. При цьому майбутній педагог стає не стільки об'єктом навчання, скільки суб'єктом цього процесу, а викладач – його організатором.

Вивчення освітнього компоненту «Вікова анатомія, фізіологія, гігієна» має на меті дати вчителю необхідний обсяг знань про закономірності росту і розвитку дитячого організму, вікових морфофункціональні особливості його діяльності, про вимоги, що пред'являються до організації навчально-виховної роботи в загальноосвітній школі. Основні завдання вивчення анатомії, фізіології, гігієни складаються в тому, щоб навчити першокурсників синтетичному розумінню будови організму в цілому; дати наукове уявлення про взаємозалежність і єдність структури і функції органів, їх мінливості в процесі філогенезу і онтогенезу; показати взаємозв'язок організму в цілому до мінливих умов середовища; вплив праці і соціальних умов на розвиток і будову організму; в процесі викладання анатомії людини виховувати етичні норми поведінки у здобувачів освіти.

Список використаної літератури

- 1. Боровець О. В.** Сучасні методичні підходи до викладання анатомії та фізіології людини студентам за фахом «Фізична терапія, ерготерапія». *Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. Київ, 2019. Вип. 1. С. 191–201.
- 2. Мондич О. В.** Деякі аспекти формування предметної компетентності майбутнього вчителя початкових класів із анатомії та фізіології людини. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Сер.: Педагогічні науки*. Глухів, 2015. Вип. 29. С. 284–287.
- 3. Сікорський П. І.** До проблеми класифікації методів навчання. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2003. Вип. 17. С. 89–98.
- 4. Філоненко М. М.** Психолого-педагогічна готовність викладача ВМНЗ в інноваційних умовах освіти. *Гуманітарний вісник. Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. 2012. Дод. 1 до вип. 27. Т. II (35). К.: Гнозис. С. 333–339.
- 5. Черкасов В. Г., Остапюк Л. І., Дзевульська І. В.** [та ін.]. Анатомічна лекція як важливий засіб формування корпоративної академічної культури. *Медична освіта*. 2015. № 3. С. 90–93.

References

- 1. Borovets, O.** (2019). Suchasni metodychni pidkhody do vykladannia anatomii ta fiziologii liudyny studentam za fakhom «Fizychna terapiia, erhoterapiia» [Modern methodological approaches to teaching human anatomy and physiology to students majoring in «Physical Therapy, Occupational Therapy»]. *Psychological and pedagogical bases of humanization of educational process in school and high school*, 1, 191-201 [in Ukrainian].
- 2. Mondych, O.** (2015). Deiaki aspekty formuvannia predmetnoi

kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv iz anatomii ta fiziologii liudyny [Some aspects of the formation of subject competence of the future primary school teacher in human anatomy and physiology]. *Bulletin of Hlukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko. Pedagogical sciences*, 29, 284-287 [in Ukrainian].

3. Sikorsky, P. (2003). Do problemy klasyfikatsii metodiv navchannia [To the problem of classification of teaching methods]. *Bulletin of Lviv University. Pedagogical series*, 17, 89–98 [in Ukrainian].

4. Filonenko, M. (2012). Psykholoho-pedahohichna hotovnist vykladacha VMNZ v innovatsiinykh umovakh osvity [Psychological and pedagogical readiness of a university teacher in innovative conditions of education]. *Humanitarian Bulletin. Thematic issue «Higher education in Ukraine in the context of integration into the European educational space»*, 27, 333-339 [in Ukrainian].

5. Cherkasov, V., Ostapiuk, L., Dzevulska, I. (2015). Anatomichna leksiia yak vazhlyvyi zasib formuvannia korporatyvnoi akademichnoi kultury [Anatomical lecture as an important means of forming corporate academic culture]. *Medical education*, 3, 90-93 [in Ukrainian].

Дехтярєва О. О., Прокопенко Л. І. Актуальність знань з анатомії, фізіології та гігієни в професійній діяльності майбутнього педагога

У статті розглядається роль педагога в формуванні у здобувачів освіти педагогічних ЗВО предметної компетентності в процесі вивчення анатомії, фізіології та гігієни, як основи вивчення освітніх компонентів біологічного циклу. Проведено аналіз останніх досліджень, публікацій сучасних методичних підходів до викладання анатомії, фізіології, гігієни для майбутніх педагогів, педагогів-дефектологів, вихователів. У статті висвітлено особливість викладання освітнього компоненту, як складової еколого-валеологічної підготовки студентів до здоров'язберігаючої діяльності в освітніх організаціях. Проаналізовано компетентності першокурсників у вивченні освітнього компоненту.

Ключові слова: викладання, компетентність, природничі дисципліни, педагогічний ЗВО, освітній компонент, анатомія, фізіологія, гігієна.

Дехтярева Е. А., Прокопенко Л. И. Актуальность знаний по анатомии, физиологии и гигиене в профессиональной деятельности будущего педагога

В статье рассматривается роль педагога в формировании у соискателей образования педагогических заведений высшего образования предметной компетентности в процессе изучения анатомии, физиологии и гигиены, как основы изучения образовательных компонентов биологического цикла. Проведен анализ последних исследований, публикаций современных методических подходов к преподаванию анатомии, физиологии, гигиены для будущих педагогов, педагогов-дефектологов, воспитателей. В статье освещены особенности

преподавания образовательного компонента, как составляющей эколого-валеологической подготовки студентов к здоровьесберегающей деятельности в образовательных организациях. Проанализированы компетентности первокурсников в изучении образовательного компонента.

Ключевые слова: преподавание, компетентность, естественные дисциплины, педагогический ЗВО, образовательный компонент, анатомия, физиология, гигиена.

Dekhtiarova O., Prokopenko L. Relevance of Knowledge in Anatomy, Physiology and Hygiene in the Professional Activity of the Future Teacher

One of the leading directions in modern public policy is to preserve and strengthen the health of the younger generation. In this regard, the urgency of the problem of physical, social and psychophysiological health of children, adolescents and young people in Ukraine is growing. It is necessary to increase the number of teachers, defectology teachers, educators who possess general knowledge of anatomy, physiology and hygiene of children and adolescents in health and disease. One of the promising and necessary areas for improving and optimizing the training of students is a well-thought-out teaching of the discipline.

The article considers the role of the teacher in the formation of subject competences in the study of anatomy, physiology and hygiene as a basis for studying the educational components of the biological cycle. The analysis of the last researches, publications of modern methodical approaches to teaching of anatomy, physiology, hygiene for future teachers, teachers-defectologists, educators is carried out. The article highlights the peculiarity of teaching the educational component as a component of ecological and valeological preparation of students for health activities in educational organizations. The competencies of first-year students in the study of the educational component are analyzed.

Knowledge of the anatomical and physiological features of children and adolescents is necessary for any teacher and educator for the proper, systematic organization of educational and upbringing work in school and kindergarten.

Key words: teaching, competences, natural disciplines, pedagogical university, educational component, anatomy, physiology, hygiene.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2020 р.

Прийнято до друку 27.11.2020 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Упатова І. П.